

Ярослава Сосницька,
Юлія Суровцова,
Ольга Цуз

Органічне сільське господарство та його розвиток в Україні: суспільно-географічні аспекти

Досліджено особливості функціонування органічного сільського господарства в Україні та за її межами. Аргументовано переваги органічного сільського господарства, порівняно з традиційним. Указано на необхідність запровадження органічного сільського господарства за рахунок усунення втрат сільсько-господарської продукції при замкненому циклі виробництва, вивільненні значних обсягів природних резервів без скорочення фонду споживання. Розглянуто специфіку функціонування агропромислових підприємств із виробництва органічних продуктів харчування. Висвітлено проблеми та перспектив розвитку ринку органічної продукції в Україні. Указано на можливі способи покращення функціонування органічного сільського господарства в нашій державі.

Ключові слова: органічне сільське господарство, сільськогосподарська продукція, екосистема, екопродукція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ринок органіки у світі розвивається швидкими темпами, органічна продукція користується шаленим попитом на світовому ринку й це питання є досить актуальним для України, оскільки вона визначається як аграрна країна, яка має великий потенціал у виробництві та споживанні органічних продуктів харчування. Протягом останніх років в Україні активізувався рух виробників органічної продукції. Наша держава має чудовий потенціал як з екологічного, так і з економічного погляду для збільшення площ під органічним сільським господарством. Швидке та стає зростання обсягів міжнародної торгівлі органічними продуктами, попит серед місцевого населення на здорові й безпечні харчові продукти надає гарну можливість для України покращити економічний стан населення сільських територій за допомогою розвитку органічного сектору в країні. Протягом останніх років потенціал органічної продукції з України викликає зацікавленість із боку представників національної та міжнародної торгівлі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Питання органічного сільського господарства й органічного виробництва є відносно новими та відкритими для української науки. На сучасному етапі теоретичні й практичні аспекти розвитку органічного виробництва висвітлено в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як О. В. Баджурак [1], Г. В. Гуменюк [1], О. Б. Кузьменко [2], О. К. Ляшенко [1], Н. М. Сіренко [2], О. А. Томашевська [5], Т. О. Чайка [4] та ін. У їхніх наукових роботах висвітлено питання ефективності екологічного землеробства, правового визначення органічного сільського господарства, організаційно-економічні передумови формування ринку органічної продукції, вплив екологічних факторів на виробництво якісної продукції, розвиток консультативної та освітньої системи в процесі становлення органічного сільського господарства.

Мета й завдання статті. **Мета дослідження** – розкриття особливостей функціонування органічного сільського господарства в Україні та за її межами, висвітлення проблем і перспектив розвитку ринку органічної продукції.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- висвітлити основні переваги органічного сільського господарства;
- розкрити особливості сучасного функціонування органічного сільського господарства України;
- показати просторові відмінності розвитку органічного сільського господарства;
- окреслити проблеми та перспективи розвитку ринку органічної продукції.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розвиток органічного виробництва має низку явних екологічних, економічних та соціальних переваг, що притаманні цій сфері діяльності. Вимоги до органічного сільського господарства включають не лише питання дотримання екологічних норм чистоти продуктів, а й навколишнього середовища. Воно забезпечує збалансований стан екосистеми, що є запорукою сталого розвитку економічної та

соціальної сфери всього суспільства. Екологічні продукти харчування не чинять негативний вплив на навколишнє середовище й здоров'я населення, а навпаки – сприяють йому [1]. Органічне сільське господарство економічно ефективніше за традиційне за рахунок усунення втрат сільськогосподарської продукції при замкненому циклі виробництва, вивільненні величезних обсягів природних резервів без скорочення фонду споживання. Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених із використанням речовин і процесів природного походження [4].

Протягом останніх десятиліть відзначається суттєве зростання ролі органічного виробництва у світі та динамічне поширення попиту на його продукцію. Світовий ринок органічної продукції оцінюється нині у понад 60 млрд євро. Науковці прогнозують, що найближчим часом потрібно очікувати збільшення глобального ринку органічних продуктів [2].

Світовими лідерами серед країн світу за площею земель, зайнятих під органічним виробництвом, є Австралія, Аргентина, Китай та Бразилія. До регіонів із найбільшими площами сільськогосподарських земель, що обробляються органічно, належать Австралія й Океанія (більше 12 млн га), Європа (понад 8 млн га) та Латинська Америка (більше 8 млн га). Що стосується загальної площі сільськогосподарських угідь, то найбільші їх частки, що обробляються органічно, містяться на Фолклендських островах (37 %), у Ліхтенштейні (30 %) й в Австрії (16 %) [1].

У Східноєвропейському регіоні перше місце за кількістю сертифікованих угідь органічного сільського господарства займає Україна, де організовано переважно вирощування зернових, зернобобових та олійних культур. Якщо на початок 2003 р. тут зареєстровано 31 господарство зі статусом «органічне», то у 2013 р. нараховувалось уже 175 сертифікованих органічних господарств (рис.1) [2].

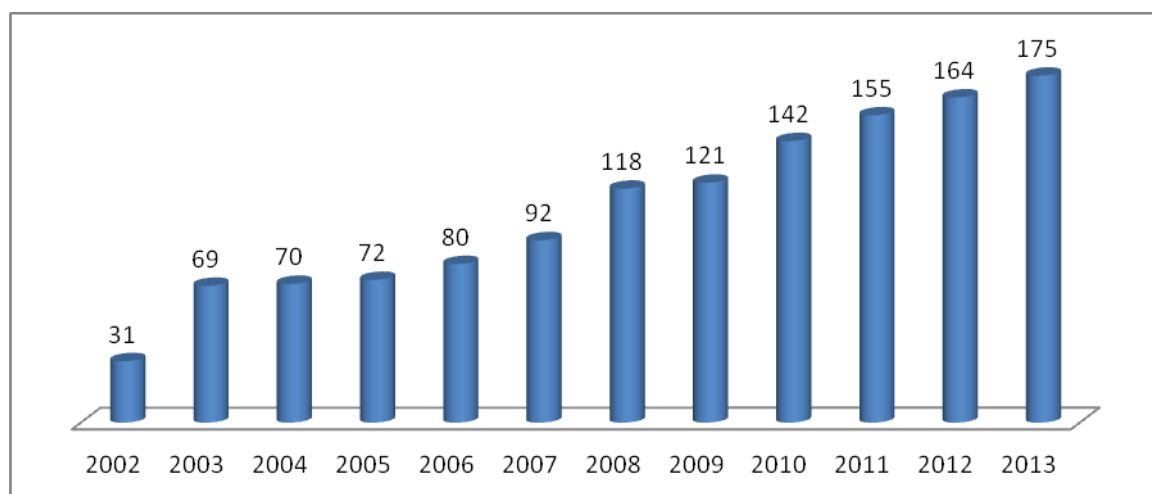

Рис. 1. Динаміка органічних господарств в Україні, одиниць

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь, на яких ведеться органічне виробництво, зросла у 2013 р. до 368,9 тис. га, що дало змогу Україні посісти 16-те місце у світі за цим показником. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 0,9 %. При цьому Україна займає перше місце в Східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур. Крім того, у державі сертифіковано 530 тис. га дикоросів [2].

Відповідно до структури сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь 76,4 % займає рілля, 21,3 % – пасовища, 1,8 % – перелоги й 0,5 % – багаторічні насадження (рис. 2.). При цьому потрібно зазначити, що Україна є світовим лідером з виробництва органічного меду та займає провідні позиції за площею сертифікованих угідь: зернові – 4-те місце, соняшник – 5-те, олійні культури – 5-те, овочі – 9-те [2].

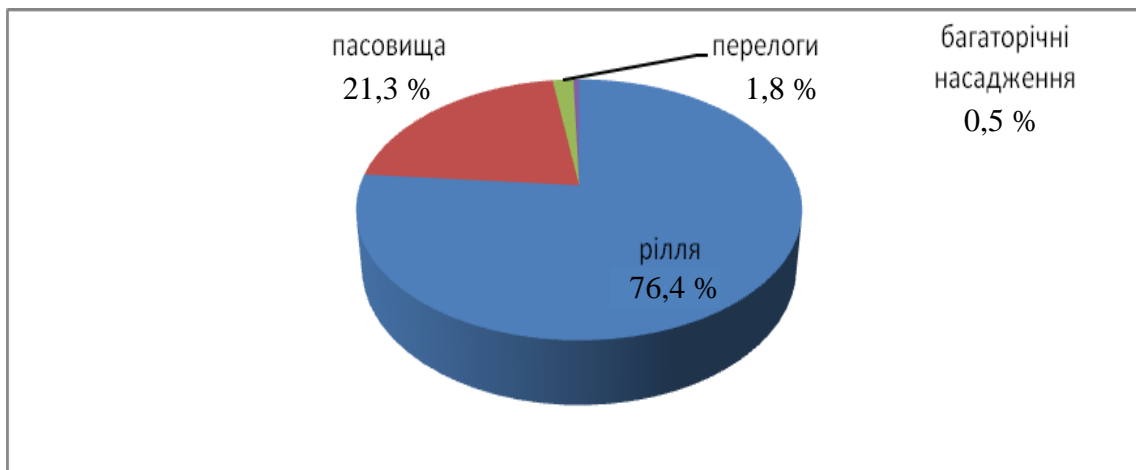

Рис. 2. Структура земель, що зайняті під органічним сільським господарством

В останні роки простежено тенденцію активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, мед, м'ясні та молочні вироби. Науковці розрахували обсяги потенційного споживання органічної продукції в Україні на одну особу на рік за видами продукції, а також потенційну ємність ринку органічної продовольчої продукції на період до 2020 р., яка орієнтовно сягне 41 млрд грн. При цьому частка споживання органічної продукції в загальному обсязі становитиме 12,9 %, а за видами органічної продукції – хліба й хлібовиробів – 11,8 %, м'яса та м'ясопродуктів – 10,6; молока й сиру – 17,4; яєць – 12,6; олії й жиру – 6,5; овочів і картоплі – 14,6; цукру та меду – 11,6 %. Найвища частка споживання органічної продукції припадає на групу фруктів і ягід – 24,9 % [2].

Виробництво органічної продукції в Україні має свої регіональні особливості. Більшість українських органічних господарств розміщені в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства бувають різного розміру – від кількох гектарів (як і в більшості країн Європи), до декількох тисяч гектарів ріллі. Більшість органічних господарств мають вузьку спеціалізацію й зосереджені на випуску одного чи двох видів сільськогосподарської продукції. Рослинницька продукція переважає над тваринницькою – 73 і 27 % на українському ринку органіки.

Серед найбільших виробників рослинницької органічної продукції – ПП «Агроєкологія», ТОВ «Юнімед» (Полтавська область), ТОВ «Перлина струмка» (Одеська), ТОВ «Жива земля Потутори» (Тернопільська), тваринницької – ТОВ «Органік Мілк», ТОВ «Полісся-Інвест» (Житомирської), ТОВ «Угочанський смак» (Закарпатської області).

Розвиток ринку органічних продуктів міг би розвиватися й швидшими темпами, якби не такий стримувальний фактор, як порівняно висока вартість органічних товарів і продуктів. Ціни на органічну продукцію зазвичай набагато вищі, ніж на звичайну. Наприклад, за європейськими стандартами, націнка на органічні продукти й товари є виправданою в розмірі 20–30 %, а в Україні та деяких інших країнах світу в окремих випадках вартість органіки може бути на 50–300 % вищою, ніж неорганічних аналогів [4].

Розвиток органічного виробництва стримує незавершеність законодавчої та нормативноправової бази, яка б чітко окреслила державну політику в цій сфері. Серед інших причин – переважання експорту та недорозвиненість внутрішнього ринку на сертифіковані органічні продукти, обмеженість

номенклатури товару (це переважно зернові й олійні культури), а також те, що гуртова та роздрібна торгівля сертифікованими продуктами перебуває в зародковому стані. До цього переліку можна додати непроінформованість споживачів про переваги органічних продуктів, недостатню кількість торгових мереж, де вони продаються, брак інвестицій в органічне виробництво, бідний споживчий кошик цієї продукції.

Перехід сільськогосподарських товаровиробників на органічні методи господарювання може бути можливий лише за умови усвідомлення переваг органічного виробництва, порівняно з традиційним. Органічне виробництво швидше має переваги в цілому для суспільства, а не для конкретного виробника органічної продукції. Тому для забезпечення ефективності органічного виробництва потрібна державна підтримка у вигляді субсидій для економічного стимулювання впровадження органічного агровиробництва землекористувачами та землевласниками наданням податкових і кредитних пільг та відшкодувань підприємствам, які здійснюють за власний кошт упровадження органічного агровиробництва й переробку органічної продукції, звільнення землевласників і землекористувачів, котрі виробляють органічну продукцію, від плати за землю та земельні ділянки, на яких організовано виробництво або переробку органічної сертифікованої продукції згідно з відповідним сертифікатом, виданим уповноваженим органом сертифікації, акредитований у відповідному органі державної влади [5]. Окрім того, стримувальними факторами розвитку органічного землеробства в Україні є те, що перехід до органічного землеробства триває 2–5 років, протягом яких підприємець несе збитки від зниження врожайності та боротьби з бур'янами й шкідниками, а також низький рівень інформованості, екологічної культури, освіти й інноваційної активності аграрних виробників.

В Україні доцільне впровадження органічного сільського господарства, тому що це приєє відтворенню родючості ґрунтів та збереженню довкілля, розвитку сільських територій і підйому рівня життя сільського населення, підвищенню ефективності й прибутковості сільськогосподарського виробництва, забезпеченню споживчого ринку здоровою якісною продукцією, зміцненню експортного потенціалу держави, необхідністю поліпшення іміджу України як виробника та експортера високоякісної здорової органічної продукції, забезпеченню продовольчої безпеки в Україні, підвищенню загального добробуту громадян держави [4].

Отже, для активізації експортного потенціалу й розв'язання екологічних проблем землеробства в Україні доцільно розвивати законодавчу базу, забезпечити державну підтримку господарств у перехідний період та в ході проведення сертифікації на відповідність органічному виробництву, створити інфраструктуру ринку органічних продуктів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Органічне виробництво – пріоритетний напрям розвитку сільського господарства, що дає змогу реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за рахунок соціально-економічної й природно-ресурсної збалансованості та має на меті забезпечення суспільства безпечними і якісними продуктами харчування, а також збереження та покращення стану довкілля. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції за останні роки стрімко зростає. Україна, залишається основним виробником зернових, зернобобових і олійних культур, меду, горіхів у світі. Відкритим залишається питання покращення умов для ведення органічного сільського господарства, залучення інвестицій у цю галузь та вихід на нові світові продовольчі ринки. Розгляд цих питань може стати темою для подальших наукових досліджень.

Джерела та література

1. Гуменюк Г. Д. Органічне виробництво в світі – історія розвитку та сучасний стан (огляд) / Г. Д. Гуменюк, О. В. Баджурак, О. К. Ляшенко // Біоресурси і природокористування. – 2010. – Т. 2, № 3/4. – С. 56–62.
2. Кузьменко О. Б. Розвиток органічного землеробства в умовах ринку землі в Україні / О. Б. Кузьменко // Економіст. – 2013. – № 3. – С. 38–39.
3. Матеріали сайту Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://organic.com.ua/>.
4. Сіренко Н. М. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України / Н. М. Сіренко, Т. О. Чайка // Економіка АПК. – 2012. – №1. – С. 43–49.
5. Томашевська О. А. Органічне виробництво в світі: реалії та перспективи / О. А. Томашевська // Інноваційна економіка : всеукр. наук.-виробн. журн. – 2013. – № 6. – С. 161–164.

Сосницькая Ярослава, Суровцова Юлія, Цуз Ольга. Органическое сельское хозяйство и его развитие в Украине: общественно-географические аспекты. Исследуются особенности функционирования органического сельского хозяйства в Украине и за ее пределами. Аргументированы преимущества органического сельского хозяйства, по сравнению с традиционным. Указывается на необходимость введения органического сельского хозяйства за счет устранения потерь сельскохозяйственной продукции при замкнутом цикле производства, высвобождении значительных объемов природных резервов без сокращения фонда потребления. Рассмотрена специфика функционирования агропромышленных предприятий по производству органических продуктов питания. Рассмотрена специфика функционирования агропромышленных предприятий по производству органических продуктов питания. Освещены проблемы и перспективы развития рынка органической продукции в Украине. Указаны возможные пути улучшения функционирования органического сельского хозяйства в нашей стране.

Ключевые слова: органическое сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, экосистема, экопродукция.

Sosnytska Jaroslava, Surovtsova Llia, Tsuz Olga. Organic Agriculture and its Development in Ukraine, Social and Geographical Aspects. The features of organic agriculture functioning in Ukraine and abroad are researched. The benefits of organic farming as opposed to traditional farming are argued. The necessity of organic farming implementation due to the loss elimination of agricultural production via closed-cycle production, and releasing of significant amounts of natural reserve without reducing the consumption fund are determined. The specifics of functioning of agricultural enterprises for the organic food production is considered. The problems and prospects of the organic products market in Ukraine are highlighted. Possible ways to improve the functioning of organic agriculture in our country are specified.

Key words: Organic farming, agricultural products, ecosystem, eco-production.

Стаття надійшла до редколегії
27.10.2016 р.

УДК 930:908:[379.85:291.37](481)

Віктор Патійчук

Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму у Волинській області

Досліджено особливості розвитку та функціонування релігійно-паломницького туризму на території Волинської області. Описано головні сакральні-паломницькі об'єкти. Виділено основні паломницькі ареали на території краю. Акцентовано увагу на особливостях культурно-історичного розвитку головних сакральних об'єктів Волині. Розкрито паломницьку спеціалізацію основних релігійно-паломницьких центрів досліджуваної території. Визначено головні проблеми та перспективи розвитку паломництва на території Волинської області.

Ключові слова: паломництво, паломницький центр, паломницький ареал, Волинська область.

Постановка наукової проблеми та її значення. Релігійно-паломницький туризм в останні десятиріччя в Україні стрімко розвивається та привертає до себе наукову увагу не тільки працівників туристичного бізнесу та церковнослужителів, але й фахівців інших напрямів: філософів, істориків, географів, мистецтвознавців, психологів, соціологів й ін. У якості релігійно-паломницького туризму потрібно розглядати не лише подорожі до святих місць, але й вид релігійної діяльності населення [15]. У його складі можна виділити кілька функціонально-цілевих видів: власне паломництво (відвідання святих місць із метою поклоніння основним святиням і реліквіям); релігійно-пізнавальні поїздки (ознайомлення з видатними релігійними місцями, культурно-релігійними пам'ятками, об'єктами, релігійною історією й філософією); наукові та релігійно-просвітницькі подорожі (відвідання релігійних об'єктів істориками, мистецтвознавцями, богословами, соціологами та іншими фахівцями, які вивчають релігійну сферу і її суспільно-просторові прояви тощо) та ін. [1]. Наша країна, урахувавши минулий культурно-історичний та соціально-духовний розвиток, має великі потенційні можливості й різноманітні сакральні-паломницькі ресурси на регіональному рівні

© Патійчук В., 2016